

Una comparativa dels conceptes 'Espanya' i 'Catalunya' a inicis del segle XVIII: El seu ús en els Dietaris institucionals de Barcelona i del General de Catalunya

A comparison of the concepts 'Spain' and 'Catalonia' at the beginning of the 18th century: Its use in the Institutional Diaries of Barcelona and of the General of Catalonia

CRISTIAN PALOMO REINA
cristianpalomoreina@gmail.com

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum: En aquest article realitzarem una anàlisi quantitativa, semàntica i comparativa dels conceptes 'Espanya' i 'Catalunya' en les seves formes terminològiques singulars i plurals pròpies dels idiomes català, castellà i llatí, contingudes en els dietaris institucionals del Consell de Cent de Barcelona i de la Diputació del General de Catalunya. La cronologia analitzada serà l'albada del segle XVIII, període convuls en què es produí la mort del monarca hispànic Carles II d'Àustria (1700), l'entronització dels Borbó (1701) i la consegüent guerra de successió per la Monarquia d'Espanya (1702-1715) que es batallà al Principat de Catalunya entre 1704 i 1714. Els resultats de l'estudi ofereixen noves perspectives sobre alguns aspectes del debat historiogràfic desfermat per la celebració del Tricentenari del 1714, i que gira al voltant de com era la identitat col·lectiva dels catalans a inicis del segle XVIII.

Paraules clau: Història conceptual, Espanya, Catalunya, Barcelona, Guerra de Successió espanyola.

Abstract: In this article we will carry out a quantitative, semantic and comparative analysis of the concepts 'Spain' and 'Catalonia' in its singular and plural forms of the Catalan, Spanish and Latin languages, contained in the institutional diaries of the Consell de Cent of Barcelona and the Deputation of the General of Catalonia. The chronology analysed will be the start of the 18th century, a period in which the death of the Spanish monarch Charles II of Austria (1700), the enthronement of the Bourbons (1701) and the consequent war of succession for the Monarchy of Spain (1702-1715) that was fought in the Principality of Catalonia between 1704 and 1714. The results of the study offer new perspectives on some aspects of the historiographical debate unleashed by the celebration of the Tricentenary of 1714, which revolves around the collective identity of Catalans at the beginning of the 18th century.

Keywords: Conceptual history, Spain, Catalonia, Barcelona, War of Spanish Succession.

DATA PRESENTACIÓ: 26/09/2019 ACCEPTACIÓ: 16/10/2019 · PUBLICACIÓ: 26/12/2019

1. Introducció

La passada commemoració del Tricentenari de l'Onze de setembre de 1714, celebrada a Catalunya durant els anys 2013 i 2014, produí una enorme quantitat de publicacions acadèmiques i divulgatives –com és habitual en totes les commemoracions històriques de fets políticament rellevants– sobre la Guerra de Successió pel tron hispànic (1702-1715) i les seves conseqüències per al conjunt de la Corona d'Aragó, en general, i per al principat de Catalunya, en particular (Albareda; Nadal 2015). Tanmateix, aquesta commemoració quedà subsumida en el context d'auge del conflicte polític sobre el grau d'autonomia, el dret a l'autodeterminació nacional i la independència estatal de Catalunya respecte del regne d'Espanya, cosa que motivà que la temàtica històrica ascendís a la palestra pública d'una manera notabilíssima, tot i que, malauradament, aquest salt al món públic no sempre es feu amb l'objectiu de donar a conèixer les realitats pretèrites des del rigor científic. Així, en el marc d'enfrontament entre els nacionalismes espanyol i català, periodistes, tertulians, polítics, però també alguns historiadors, farciren els seus argumentaris politicoideològics sobre la relació Catalunya-Espanya del segle XXI de raons històriques en relació amb els fets ocorreguts en l'albada de la divuitena centúria, per tal de justificar o bé la secessió catalana o bé la unitat i major centralització espanyola, escampades a tort i dret pels *mass media*.

En aquest context –i sense incloure, cal deixar-ho patent, tota la munió d'obres historiogràfiques de contrastat valor històric i professionalitat metodològica– moltes veus i plomes se serviren de relats esbiaixats del passat històric com a arsenal d'arguments de legitimació de projectes polítics del present. Arguments de legitimació que promouen tòpics històrics simplistes, maniqueus, anacrònics o fundats en mitges veritats: com aquell mite catalanista que, partint de concepcions pròpies del segle XX, presenta una Castella i una França que, de tant absolutistes, són assimilades a règims totalitaris que s'enfrontaren a una Catalunya excessivament democràtica; o la sovintejada simplificació per part del nacionalisme català de la causa austriacista com si hagués estat, ja des de 1700, plenament identificada amb els interessos nacionals i polítics de la majoria de catalans. Portem a col·lació també l'obsessió espanyolista de rebaixar l'heroïcitat de la defensa de Barcelona presentant el conseller en cap Rafael Casanova com un traïdor, pel fet de sobreviure a les seves ferides i haver estat perdonat pel primer Borbó hispànic; o aquella tesi nacionalista espanyola que sosté que els catalans encara han d'agrair la repressió post-1714, perquè l'altruista despotisme il·lustrat de la Monarquia absolutista, suposadament, transformà Catalunya en una potència industrial alliberant-la del decadent règim polític oligàrquic de l'època anterior a la imposició de les armes borbòniques; sense oblidar la reducció de la Guerra de Successió a una simple guerra civil dinàstica (amb els corresponents recolzaments estrangers a ambdós bàndols) en el si d'un regne o estat-nació d'Espanya unificat des de l'ascens al tron de Ferran II d'Aragó el 1479.¹

1 Per a una explicació sobre aquest darrer tòpic, vegeu Cristian Palomo (*en premsa*).

Concretament, en aquest article tractarem sobre la discussió, també molt present durant el Tricentenari, de quin era el marc de referència geopolític dels catalans abans del triomf militar de Felip V: Espanya o Catalunya?

Per un costat, s'argüeix que els catalans tenien una identitat col·lectiva espanyolíssima, ja que Catalunya i Espanya mai han estat dos subjectes separats, perquè Catalunya no fou pas un estat, regne o principat autònom en el marc d'una monarquia hispànica composta de múltiples regnes i estats, sinó un territori, amb certes particularitats, del regne medieval i espanyol d'Aragó, i del regne d'Espanya d'Antic Règim (Carreras 2014 i Tortella *et al.* 2016). Argument que sol anar acompanyat de la menció al darrer document publicat per les autoritats catalanes l'11 de setembre de 1714, el qual comuna els defensors de Barcelona –entre ells, molts refugiats d'altres llocs d'Espanya, és menester no oblidar-ho– a lluitar contra els assetjadors i: «a derramar gloriosament sa sang i sa vida, per son Rei, per son honor, per la Pàtria i per la llibertat de tota Espanya».²

Per l'altre costat, es respon que la Monarquia Hispànica dels Àustria era integrada per corones, regnes, províncies i principats diversos i autònoms entre ells, els quals conservaven institucions, lleis, sistemes fiscals i tradicions culturals propis, puix que només compartien el vincle de la mateixa persona del monarca, que ho era de tots en conjunt, perquè legalment ho era de cadascun d'ells per separat. No es nega pas que a l'època moderna existís una identitat col·lectiva espanyola amb connotacions polítiques (Ballester 2010), l'existència de la qual era molt relativa a la vinculació amb el rei (Serra 2001: 77), i de la qual participaven els catalans. Una identitat espanyola que, en qualsevol cas, no eclipsava ni fagocitava pas la identitat col·lectiva dels naturals de Catalunya com a catalans pròpiament, car la identitat de la gent del Principat no era espanyola i catalana en la mateixa mesura ni de la mateixa manera. Així, encara que totes dues identitats se solien complementar perfectament, no gensmenys, podien entrar en contradicció. Un fet que visqueren molts catalans durant la Guerra dels Segadors, per posar un exemple ben il·lustratiu i extrem (Palomo 2018b: 213-459). A més a més, també s'argumenta que a la Catalunya d'inicis del segle XVIII, el concepte 'Espanya' era encara una referència bàsicament geogràfica, que la direcció de la Monarquia Hispànica d'Antic Règim era un àmbit de poder polític del qual participaven pocs catalans i que el marc polític de referència per a la grandíssima majoria, més enllà de l'àmbit local, era el Principat (Simon i Tarrés 2005 i 2016c).

Per discernir sobre aquesta temàtica, i més enllà d'analitzar les motivacions i les ideologies nacionals darrere dels discursos historiogràfics abans presentats, hi ha diverses possibilitats. Així, es pot estudiar la composició política de la Monarquia Hispànica, la de la Corona d'Aragó i la del Principat de Catalunya, com hem fet recentment en la nostra tesi doctoral (Palomo 2018b: 62-212) per, a continuació, recórrer a una anàlisi de les característiques de la identitat col·lectiva d'aquelles centúries, sempre vinculades a les esmentades entitats. Una línia de recerca que per a la Catalunya anterior a l'onze de setembre del 1714 compta amb múltiples estudis recents: A. Simon i Tarrés

² *Ara oïats*, 11 de setembre de 1714, editat a J. Sobrequés (1976: 79-80).

(2005), (2016a) i (2016b); Ò. Jané (2006), (2014) i (2015); el darrer autor com a coordinador en conjunt amb P. Pojada (2015); X. Torres (2008); I. Fernández Terricabras (2015) i C. Palomo (2015) i (2018b).

Altrament, també es pot investigar la semàntica del vocabulari de tipus geopolític i patriòtic de l'època. Cal dir, però, que el conreu de la història conceptual no ha estat pas una inquietud per a la historiografia que tracta sobre la Catalunya altmoderna. Si bé és cert que existeixen alguns pioners treballs en relació amb la semàntica d'alguns conceptes geopolítics: comptem amb un parell d'articles d'A. Iglesia (1983) i de M. Grau (1987), respectivament, una comunicació d'E. Mercadé (2007) i un treball monogràfic ja citat de Torres (2008), així com també una comunicació i una tesi doctoral nostres (Palomo 2018a i 2018b); tots en conjunt basteixen un estat incipient de desenvolupament de la recerca.

Per ajudar a omplir aquest buit historiogràfic en el present article, en centrarem en l'ús que es donà als corònims 'Espanya' i 'Catalunya' en el marc geogràfic del Principat català i la seva capital, durant el temps de canvi dinàstic austro-borbònic i guerra pel tron hispànic (1700-1714). Per dur a bon port el nostre objectiu, realitzarem una anàlisi quantitativa i semàntica d'ambdós conceptes en les seves formes terminològiques singulars –i plural en el cas d'«Espanya», ja que també existien les 'Espanyes'– en les llengües catalana, castellana i llatina, que són, per molt, les més emprades en la documentació institucional triada. Finalitzarem el text amb una conclusió sobre les tendències del concepte en les següents fonts documentals:

D'un costat, emprem els dietaris de la Diputació del General de Catalunya.³ Aquesta sèrie documental va ser redactada pels successius escrivans racionals de la Diputació del Principat entre el més d'octubre de 1411 i gener de 1710, moment a partir del qual ja no es disposa del text definitiu, existint només els esborranys del dietari que servien de base per a la redacció final, els quals acaben el dia 10 de desembre de 1713. En aquest dietari s'annotaven diàriament les notícies de caràcter polític, administratiu, econòmic, militar i simbòlic que eren considerades rellevants i, així mateix, es cosien les missives destacades emeses i rebudes per la institució que ens ocupa.

Per a aquesta anàlisi hem utilitzat la versió editada dirigida per J. M. Sans i Travé (1994-2007) amb el títol: *Dietaris de la Generalitat de Catalunya* (d'ara endavant: DGC). Concretament, hem usat els volums IX i X corresponents al període 1689-1714, la transcripció dels quals ha anat a càrrec de V. Ruiz, R. Sarobe, X. Cazeneuve, S. Jurado, J. Soler i C. Borau. En els catorze anys que comprenen els darrers mesos de vida del rei Carles II d'Àustria (1700), el període de regnat sobre els catalans de Felip V de Borbó (1700-1705) i de Carles III d'Àustria (1705-1714), van intervenir en la redacció del dietari tres escrivans diferents: Ramon de Codina i Farreres, Jeroni de Roquer i Codina i Àlex Fornaguera (Albareda, 2007: 33), amb un predomini del primer, segons hem comprovat a partir de la lectura dels dietaris.

3 Sobre la Diputació del General per al període d'inicis del segle XVIII, vegeu Joaquim Albareda (2007).

D'un altre costat, ens hem servit del dietaris del Consell de Cent de la ciutat de Barcelona o *Manual de Novells Ardits vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní* (a partir d'ara MNA): una sèrie documental redactada pels successius escrivans racionals del consistori barceloní entre 1390 i 1714, i continuada per l'Ajuntament de Barcelona fins a l'any 1839. De la mateixa forma que en els dietaris institucionals de la Diputació, en aquesta documentació també s'annotaven diàriament les notícies més importants i es cosien missives de tipus polític, econòmic, administratiu i militar, relacionades ja no només amb la ciutat de Barcelona, sinó també amb tot allò que afectava Catalunya.

Per confeccionar el present estudi, hem emprat l'edició en vint-i-vuit volums realitzada per l'ajuntament de la ciutat entre 1892 i 1975, la qual recull la cronologia que va de l'any 1390 al 1714. Particularment, hem utilitzat els volums XXIII al XXVIII corresponents al període 1698-1714, la transcripció dels quals va ser dirigida i prologada per l'historiador P. Voltes i duta a terme per J. Puig Muntada i E. Gubern Hernández. L'escrivà racional d'aquesta etapa fou Lluís Cases, notari públic del col·legi de Barcelona, que va jurar el càrrec el dia 30 d'agost de 1698, en substitució del difunt notari Joan Guiu.⁴

Ambdues fonts, a més dels dietaris pròpiament dits, contenen una abundant correspondència fruit de la comunicació que els consistoris de Barcelona i de la Diputació mantenien amb la resta d'institucions i autoritats del Principat, incloses les de la Corona, i, en general, amb altres de la Monarquia d'Espanya i estrangeres, destacant, en el període que analitzem, les de la Gran Aliança austriacista.

Pensem que a partir d'aquesta documentació –i tenint en compte la limitació de ser únicament dues fonts– podem aproximar-nos a l'ús que donaven als corònims 'Catalunya' i 'Espanya' tant l'elit dirigent catalana⁵ com la del conjunt de dominis espanyols i, en certa mesura, part de l'europea.

El model metodològic per treballar aquests conceptes polisèmics és el mateix que hem utilitzat en la nostra tesi doctoral (2018b) i s'inspira, primerament, en el de reconeguts experts internacionals en la matèria com ho són tant R. Koselleck (2004) i (2012) i F. Benigno (2013), com els investigadors de l'«Escola de Cambridge»,⁶ sense oblidar a J. Fernández Sebastián, qui en temps recents ha dirigit diverses obres (2009-2014) i (2012-2017), així com n'han escrit alguna conjuntament amb C. Suárez (2015). I, segonament, també s'ha vist influït en bona mesura per la metodologia seguida pels pioners estudis d'E. Mercadé (2007) i X. Torres (2008), centrats en l'examen de conceptes polítics a la Catalunya del segle XVII i inicis del XVIII.

Finalment, abans de començar amb l'anàlisi i la comparació pròpiament dites, és necessari fer un parell de constatacions:

4 MNA, XXIII: 43 i 45.

5 Per a una síntesi sobre la classe dirigent barcelonina i catalana del període, vegeu Amelang (1986) i Simon i Tarrés (2011).

6 Sobre el col·lectiu d'autors coneguts com a «Escola de Cambridge» i la seva metodologia, vegeu Rabasa (2011).

1) Escollir com a marc cronològic el període 1700-1714 no ha estat una tria capriciosa, sinó que respon en primer lloc al fet que, per les nostres fonts, els anys 1700-1714 resulten ser un període riquíssim en informació, el temps de zenit de les institucions que les confeccionaven, just abans de la seva abolició. I, en segon lloc, també respon al fet que a començaments del segle XVIII els conceptes estudiats havien adquirit durant els segles baixmedievals i altmoderns tota la seva riquesa semàntica⁷ que, poc o molt, segurament es veié afectada per la profunda cesura juridicopolítica que representà, per a la Monarquia Hispànica, d'un costat, la pèrdua dels seus dominis itàlics, neerlandesos i germànics (1713) i, de l'altre, la destrucció de l'estructuració de l'Imperi espanyol com a monarquia composta de tipus *aeque principaliter*, duta a terme per Felip V de Borbó amb l'abolició del Consell d'Aragó, les conquestes de València, Aragó, Catalunya, Mallorca i Eivissa, amb els subseqüents decrets de Nova Planta aplicats a aquest territoris (1707-1716).

2) A pesar que els resultats d'aquest estudi marquen unes tendències molt evidents i que la documentació treballada és altament representativa del llenguatge politicoadministratiu català de l'època, cal ser prudent i no perdre de vista que només són dues fonts documentals.

2. 'Espanya' en els dietaris institucionals de Barcelona i del General

En ambdues fonts hem trobat el concepte en 703 ocasions, contingudes en els volums IX i XX dels DGC, que corresponen als anys 1689-1713, i en els volums que van XXIII al XXVIII –ambdós inclosos– dels MNA, els quals abracen el període 1698-1714.

D'aquests 703 paraules, 286 pertanyen al volum IX del dietari de la Diputació del General, mentre que 278 són al volum X, de manera que el total en els suara al l'udits volums dels DGC són 564 aparicions del concepte amb les següents formes escrites:

–En català: «Espanya» (443) i «Espanyas» (12) = 455.

–En castellà: «España» (92) i «Espanñas» (2) = 94.

–En llatí: «Hispania» (1), «Hispaniae» (7) i «Hispaniarum» (7) = 15.

En aquesta ocasió, de les 564 aparicions en el dietari del General, hem examinat detingudament les 306 aparicions que corresponen als anys 1700 i 1713, quan finalitza el dietari.

⁷ Tal com va indicar Koselleck, en el temps transcorregut entre l'alta edat mitjana i l'època de les Llums, el més habitual era que les paraules dels llenguatges polític, social i jurídic acumulessin una plètor de significats. Consulteu Koselleck (2004) i (2012).

Any	Aparicions
1700	11
1701	25
1702	100
1703	10
1704	15
1705	8
1706	16
1707	21
1708	21
1709	13
1710	6
1711	37
1712	18
1713	5
Total	306

Taula 1. Cronologia d'aparició del concepte 'Espanya' en els DGC (elaboració pròpia).

D'aquestes 306, en català comptem 221 aparicions en les formes «Espanya» (209) i «Espanyas» (12); en castellà 73 ocasions, amb les formes «España» (71) i «Espanas» (2) i, finalment, en llatí 12 vegades sota la forma en nominatiu singular: «Hispania» (1), genitiu singular: «Hispaniae» (6) i genitiu plural: «Hispaniarum» (5).

Sobre el dietari del Consell de Cent, les aparicions per volum són les següents: volum XXIII (28); volum XXIV (27); volum XXV (16); volum XXVI (22); volum XXVII (15) i volum XXVIII (31), sumant un total de 139 aparicions en aquest dietari. Les formes escrites són les següents:

–En català: «Espanya» (110), «Espanyas» (1) = 111.

–En castellà: «España» (24).

–En llatí: «Hispaniae» (2) i «Hispaniarum» (2) = 4.

De la mateixa forma que en el dietari de la Diputació, també hem examinat totes les aparicions del conjunt cronològic de 1700-1713 –més les de 1714, ja que aquest dietari inclou gran part d'aquest any–, computant 132 aparicions del total de 139 que contenen el conjunt dels cinc volums.

Cristian Palomo Reina. Una comparativa dels conceptes 'Espanya' i 'Catalunya' a inicis del segle XVIII: El seu ús en els Dietaris institucionals de Barcelona i del General de Catalunya

Any	Aparicions
1700	9
1701	12
1702	22
1703	11
1704	4
1705	7
1706	9
1707	4
1708	9
1709	9
1710	2
1711	13
1712	15
1713	16
1714	0
Total	132

Taula 2. Cronologia d'aparició del concepte 'Espanya' en els MNA (elaboració pròpia).

D'aquestes 132, en català xifrem 104 aparicions en les formes: «Espanya» (103) i «Espanyas» (1), en castellà 24 amb la forma singular España (24) i en llatí comptem 4 vegades en genitiu singular: «Hyspaniae» (2) i plural «Hispaniarum» (2).

Sumant el conjunt d'aparicions en totes dues fonts, aquesta és la cronologia per als anys 1700-1714:

Any	Aparicions
1700	20
1701	37
1702	122
1703	11
1704	19
1705	15
1706	25
1707	25
1708	30
1709	22

1710	8
1711	50
1712	33
1713	21
1714	0
Total	438

Taula 3. Cronologia d'aparició del concepte 'Espanya' a partir dels DGC i MNA (elaboració pròpia)

Com podem percebre, les proporcions entre ambdues fonts també estan molt descompensades.

Del total de 703 aparicions en tots els volums emprats, 564, el 80.23%, provenen del dietari de la Diputació, mentre que les aparicions restants, 139, el 19.77%, són del dietari del Consell barceloní. Això mateix succeeix, tot i que un xic més matisat, en comparar els 438 mots estudiats del període 1700-1714, puix que 132, el 30.14%, corresponen al dietari de la capital del Principat, mentre que 306, el 69.86%, pertanyen al dietari de la Diputació del General. Una hipòtesi explicativa d'aquesta desproporció entre ambdues fonts podria ser el diferent àmbit geogràfic i competencial del Consell de Cent (Barcelona) la Diputació del General (Catalunya).

Quant al nombre, observem com de les mateixes 438 aparicions del concepte, el singular 'Espanya' amb (416= 94.98%) roman molt per sobre del plural 'Espanyes' (22=5.02%).

Sobre la semàntica, el primer que posem de manifest és la divisió entre significats no polititzats i significats amb contingut polític. Entre els primers n'hi ha de molts tipus, essent un d'aquests l'accepció clàssica i tradicional referida a la geografia peninsular: l'apolític solar de terra on s'ubica l'element polític, els regnes hispans.

Troblem aquest significat del concepte 'Espanya', per exemple, el 1700 utilitzat per part del rei espanyol Carles II, en indicar que fa successor seu el «duque de Anjou en todos mis reynos y señoríos, assí los pertenecientes a la Corona de Castilla como la de Aragón y Navarra, y todos los que tengo dentro y fuera de España».⁸

Més endavant, el citat duc d'Anjou, ja rei Felip IV d'Aragó i V de Castella, decideix d'anar a Itàlia a combatre l'aliança austriacista «haviendo dispuesto quede la reyna en España para asistir y consolar a mis reynos».⁹ Es refereix a la seva consort Maria Lluïsa de Savoia amb qui va contreure matrimoni el 1701, a Catalunya estant.

8 DGC, vol. IX: 1246.

9 MNA, vol. XXIV: 214.

Així mateix, també observem el mateix sentit geogràfic quan, en la documentació annexa al dietari de la Diputació, se'ns parla sobre com s'havien de comportar les autoritats del Principat quan els prínceps hereus es trobaven «ausents del continent de Espanya»¹⁰ en el moment de finir els seus pares; quan se'ns constata que és «la ciutat de Alicante, la més opulent en comerç que altre de la costa de Espanya»,¹¹ o bé a l'hora de recordar les accions del Rei Catòlic Felip III d'Àustria, qui: «desterrà los moriscos de tota sa monarchia y en particular de tota Espanya».¹²

També amb sentit territorial parlen d'Espanya els diputats catalans en un document, datat de 27 de novembre de 1710, que insta a prendre les mesures necessàries per aconseguir la:

manutenció de la ciutat de Gerona, perquè sent vuy lo antemural de est fidelíssim Principat, en lo cas de passar al domini de l'enemich (lo que Déu no permetra), no sols la present Ciutat y Princiati, sinó y tambe lo demás del continent dels dominis del rey, nostre senyor (que Déu guarde), y de tota Espanya se trobarian en eminent perill.¹³

Constatem en aquest exemple una diferenciació entre la 'Espanya' geogràfica i els 'dominis' polítics que s'ubiquen en ella: la ciutat de Barcelona, el principat de Catalunya i «lo demás del continent dels dominis del rey», o sigui, els dominis que a banda de Catalunya romanien continguts dins de la sobirania efectiva de Carles III (en el moment de redactar el text, era bona part del regne d'Aragó i el regne de Mallorca), així com la resta de dominis (elidits) de tot Espanya –com eren els regnes de la Corona de Castella i el de València que havia estat incorporat a aquesta el 1707 per decret de Felip V–, els quals es trobaven en perill de romandre per sempre sota domini borbònic si queia Girona en poder de les tropes del rei de França i del seu net.

Un altre tipus d'accepció poc o gens polititzada, però molt comuna, és el significat que fa referència a una mixtura entre els elements geogràfic i aristocràtic: l'il·lustre categoria nobiliària –a l'època– dels «señores Grandes de España».¹⁴ En canvi, és molt més rar trobar el mot 'Espanya' aplicat sense connotacions polítiques a tipologies pecuniàries com la que observem en una «aprehenció feta a Rafel Marimon, patró mallorquí de una doble de or de España».¹⁵

De diferent mena, però també prou apolítica, és aquella accepció que fa al·lusió a entitats històriques, com les antigues províncies romanes o l'Al-Àndalus.

10 DGC, vol. IX: 1793.

11 DGC, vol. X: 2033.

12 DGC, vol. X: 1741.

13 MNA, vol. XXVII: 175.

14 MNA, vol. XXIII: 378. Per a altres exemples del mateix significat en aquest dietari consulteu el vol. XXIV: 83 i el vol. XXV: 30, 103, 111, 131 i 134.

15 DGC, vol. X: 157.

Per exemple, l'any 1700, l'escrivà racional de la Diputació ens parla de «la gloriosa invicta màrtir santa Eulàlia, protomàrtir de la Espanya Tarraconense, filla y primera patrona d'esta present ciutat de Barcelona».¹⁶ Poc temps després, l'any 1701 el Consell de Cent i el Braç Militar trameten un escrit al rei Felip de Borbó queixant-se pel comportament inconstitucional de la Reial Audiència. En el text es repassa la història jurídica de Catalunya i es parla de:

los juycios o sentencias que se davan en los pleytos de parte a parte, vertientes en la Corte o Audiencia del mismo príncipe, conde de Barcelona, que en las primeras edades, por la administración de justicia sus serenísimos condes tenían exigida y a vezes les seguía en las conquistas de los sarracenos de España.¹⁷

Pel que fa ja a les significacions polítiques, d'una banda, cal dir que en aquesta tipologia d'accepcions el corònim 'Espanya' sol anar acompanyat d'algun sintagma que li atorga la categoria política: 'monarquia de', 'regne de', 'regnes de', 'dominis de' o 'corona de' i, d'altra banda, hi ha diverses expressions per al·ludir a una tríada de sentits polítics que atenyen a la paraula 'Espanya', els quals, malgrat que en principi signifiquin coses diferents, poden ser sinònims:

- 1) els regnes ibèrics de la península d'Espanya o aquells només que pertanyien al Rei Catòlic.
- 2) la Corona d'Espanya, com a institució i/o metàfora d'aquesta a partir de la corona com a insígnia règia.
- 3) l'Imperi espanyol o Monarquia d'Espanya en el seu conjunt.

Per citar totes tres accepcions en una mateixa oració portar a col·lació un pompós i metafòric escrit de 1709 en què es rememoren els antics catalans:

insignes héroes y valerosos campeones, magnates, nobles, barones, cavalleros y hombres generosos que, a expensas de su propia via y sangre, y grande dilapidación de bienes y patrimonio, no sólo conquistaron y deffendieron la propia Patria, pero aún, trascendiendo los manes a impulsos del ardiente zelo de su innata fidelidad y gallardo espíritu, valerosamente extendieron el dominio de sus reyes y condes a tan dilatados y famosos Reynos, que qual preciosas margaritas hermosamente luzen en el resplandeciente círculo de la Real Corona de toda la Monarquía de las Espanyas, como assí lo acreditan los siglos passados, divulgan y publican las crónicas y anuales.¹⁸

Dit això, podem advertir tot el conjunt politicoterritorial de la Monarquia hispànica comprimit en el mot 'Espanya' en expressions com la del marquès de Guerchy, qui el 1713 deia trobar-se

16 DGC, vol. IX: 1157.

17 MNA, vol. XXIV: 233.

18 MNA, vol. XXVI: 290.

en l'honor: «de comandar las tropas fransesas al servey del rey de Espanya baix los [sic] ordres del senyor duc de Populi»,¹⁹ mentre que és una mica més habitual trobar aquesta accepció amb el concepte en plural. D'aquesta manera, el 1704 s'escrigué un paper que contenia «la genealogia dels senyors reys de las Espanyas»,²⁰ mentre que uns mesos després el Consell de Cent informava el virrei borbònic de la problemàtica causada per l'encunyació de moneda en la seca de Barcelona amb la inscripció: «*Philippus Quintus, Dei Gratia Hispaniarum Rex*», ja que «sa magestat en Castella és rey quint de est nom, empero, en lo present Principat y demás de la Corona de Aragón és quart».²¹

És necessari atendre a l'ús plural del concepte: 'Espanyes', 'Espanñas' i 'Hispaniarum', que tot i ser minoritari –recordem que només s'empra el 5.02% de les ocasions en què apareix el concepte en ambdues fonts entre 1700 i 1714– gairebé sempre presenta significats amb connotacions polítiques: ja sigui perquè les Espanyes remet directament als regnes de Castella, així com als regnes d'Aragó, Mallorca, Navarra, València i al principat de Catalunya, com quan esmenten la «*sacra catholica et regia magestate serenissimi domini Caroli tertii, Hispaniarum regis*»,²² ja sigui perquè serveix per fer referència a l'estructura políticoadministrativa de l'Església catòlica com, verbigràcia, quan es fa menció de «la santa metropolitana iglésia de Tarragona, primada de las Espanyas»²³, títol que la identifica com la principal seu episcopal de la península Ibèrica, tant si 'Espanyes' remet només als regnes i principat peninsulars existents a inicis del segle XVIII, com si remet també, en un sentit històric, a les diferents províncies eclesiàstiques d'Hispania abans de l'arribada dels musulmans.

Pel que fa a l'expressió 'Corona d'Espanya', aquesta feia al·lusió a la institució reial que dominava el conjunt de l'Imperi espanyol i dels territoris que el componien, com veiem, en el context de l'inici de la Guerra de Successió, en l'expulsió «de la present Ciutat y de tots los regnes y dominis de la Corona de Espanya»²⁴ que, per ordre de Felip V, ha de partir el comerciant Arnold de Jäger, ciutadà honrat barceloní d'origen neerlandès.

En alguns casos, les paraules 'Corona' i 'monarquia' poden ser subsumides en el terme polititzat 'Espanya', com succeeix habitualment quan s'al·ludeix a l'armada o flota reial (Torres 2008: 76). Per consegüent, el 1704, davant de l'intent austriacista de conquesta de Barcelona, el predit rei Felip V de Borbó pot afirmar, mitjançant els seus secretaris, que:

19 MNA, vol. XXVIII: 259.

20 DGC, vol. X: 453.

21 MNA, vol. XXV: 30.

22 DGC, vol. X: 2291.

23 DGC, vol. X: 1222.

24 MNA, vol. XXIV: 46.

me hallo con noticias ciertas de que el conde de Tolosa [el seu oncle, Lluís Alexandre de Borbó] con la armada del rey [Lluís XIV de França], mi abuelo, y mis galeras de España va en vuestra deffensa [...] habiendo passado ya de Cartagena, con que devo suponer habrá llegado a las manos con los enemigos y arrojándoles de estos mares.²⁵

En tot cas, l'expressió 'Corona d'Espanya' pot esdevenir un terme que al·ludeixi al conjunt politicoterritorial de la Monarquia Hispànica, per exemple, en tractar sobre les poblacions «de las fronteras de las dos coronas de España y França en aquellas parts de la Gascunya».²⁶ Tractant també sobre la frontera entre les corones de França i d'Espanya, ocasionalment hem trobat les dues monarquies o corones categoritzades amb el singular mot 'regne', quelcom gens habitual, en recordar el 1709 un antic procés de l'any 1584:

fet sobre la qüestió que los homes de Leocata del regne de França fan en les salines que són en lo terme de Sant Lorens, en lo loch dit lo Grau del reyne de Espanya, fonch recòndit de manament del excel·lentíssim senyor compte de Miranda, virrey de Cathalunya y comptats de Rosselló y Cerdanya.²⁷

Finalment, allò més sovintejat per designar i distingir els dominis ibèrics del Rei Catòlic de la resta de la seva monarquia és denominar-los: 'regnes d'Espanya', essent, com ja s'ha indicat, 'els regnes' l'element polític i el sintagma 'de Espanya' el marcador geogràfic.

A tall de mostra, el 1702, davant de la partida imminent del rei Felip V de Barcelona cap a Nàpols, els diputats li digueren que:

de quant adolorit quedava lo concistori y en ell tot lo Principat, per rahó de la ausència que esperaven molt en breu de sa real persona. Emperò, no dessarian un instant de encomanar a Déu, Nostre Senyor, fos servit per sa infinita clemència dexar-lo tornar ab la salut que tant haviam de manester en estos regnes de Espanya, llibrant-lo dels perills imminents del mar y de tant llarchs viatges.²⁸

En marxar el rei Borbó deixà la seva esposa, Maria Lluïsa de Savoia, com a governadora general dels regnes d'Espanya. Un fet que, tal com anotà l'escrivà major del General, Ramon de Codina, provocà discussions en el si les institucions catalanes –excepte l'administració reial, lògicament– per esbrinar: «si la reyna nostra senyora deu ser o no obehida com a general governadora en estos regnes de Espanya durant la absència del rey nostre senyor».²⁹

25 MNA, vol. XXIV: 266.

26 DGC, vol. X: 1497.

27 DGC, vol. X: 2291.

28 DGC, vol. X: 133.

29 DGC, vol. X: 204.

Ara bé, cal mantenir-se atent perquè, a vegades, amb aquesta expressió també es poden referir al conjunt de l'imperi hispànic, com quan els Comuns catalans recorden al emperador que:

si est continent [d'Espanya] (que figura lo cos de la monarquia), per la irreparable desgràcia restava en domini del sereníssim duch de Anjou quedaria lo Imperi destituhit de esta antigua unió, convertint-se en oposició a la augustíssima casa de vostra cesàrea magestat los regnes que sempre han blazonat ésser sos lleals vassalls y constants aliats de l'Imperi. No és menos ponderable quant difficil seria sostenir los altres dominis, ceperats del continent com a brancas; que no se conseguiría lo fi [que] mogué a la guerra per donar a la Europa una perfeta quietut, fundada en impedir la unió de Espanya ab la França (que tant zelaren los predecessors reys ab la prevenció de las renúncias que no se són atesas), restant en peu los fonaments que principiaren la guerra.³⁰

L'Espanya que no s'ha unir amb França (sota dos monarques —o encara pitjor ai és un— de la Casa de Borbó) és la Monarquia hispànica en el seu conjunt, ja que en el fragment s'esmenten tant els regnes de la península com la resta de dominis de la mateixa.

Vista la varietat semàntica del concepte, i malgrat la dificultat per destriar entre els sentits que posseeixen connotacions polítiques i els que no, cal esmentar que més de la meitat de les aparicions (250 de 438, el 57.08%) són significats que pertanyen a les categories d'accepcions que hem identificat com a polítiques o polititzades. Per tant, podem concloure, almenys pel que fa a les nostres fonts, que el concepte 'Espanya' distava de ser bàsicament geogràfic. Tot i la seva natura territorial, el concepte ben sovint es polititzava en esdevenir part intrínseca de la denominació de la Corona hispànica com a institució (Corona d'Espanya), dels regnes de la península Ibèrica que pertanyien a la predita Corona (regnes d'Espanya) i de l'Imperi espanyol (Monarquia d'Espanya) en el seu conjunt, així com també esdevenia plenament polític en utilitzar-se 'Espanya' com a mot sinònim i substitut d'aquestes denominacions.

3. 'Catalunya' en els dietaris de la Diputació i del Consell de Cent

En el conjunt de fonts hem trobat el concepte en 6.505 ocasions, contingudes en els volums IX i XX dels DGC (1689-1713) i en els volums que van del XXIII al XXVIII —ambdós inclosos— dels MNA (1698-1714).

D'aquestes 6.505 paraules, 2.898 corresponen al volum IX del dietari de la Diputació del General, mentre que en el volum X la xifra ha pujat a 3.096 vegades. En total, 5.994 aparicions comptabilitzades en la documentació d'aquest dietari sota les següents formes escrites:

—En català: «Catalunya» (1.359), «Cathalunya» (2.439), «Cattalunya» (4) i «Cahtalunya» (1) = 3.803.

30 MNA, vol. XXVIII: 179.

–En llatí: en la forma de nominatiu singular «Catalonia» (95), «Cathalonia» (19), «Cattalonia» (12) i en genitiu també singular: «Cataloniae» (17), «Cathaloniae» (1121), «Cattaloniae» (1), «Catalonie» (194) i «Cathalonie» (45) = 1.504.

–En castellà: «Cataluña» (299) i «Cathaluña» (388) = 687.

Del període 1700-1714 en comptem 3.598 aparicions en el DGC, repartides entre el volum IX: 502 i el volum X: 3.096.

En ser massa termes, hem decidit reduir el camp semàntic d'anàlisi només als anys 1700 (mort de Carles II i nomenament de Felip V com a successor) i 1713 (Junta de Braços que decideix la resistència catalana a ultrança i inici del segon setge borbònic de Barcelona en aquest conflicte), amb la qual cosa hem examinat detingudament 251 aparicions escrites del concepte. D'aquestes 251, en català n'hi ha 178 en les formes «Catalunya» (91) i «Cathalunya» (87); en llatí 65 sota les formes de nominatiu singular: «Catalonia» (12), «Cathalonia» (4), «Cattalonia» (9), de genitiu també singular: «Cathaloniae» (34), «Catalonie» (5), «Cathalonie» (1) i en castellà 8 amb les formes: «Cataluña» (6) i «Cathaluña» (2) = 8.

Any	Aparicions
1700	225
1713	26
Total	251

Taula 4. Cronologia d'aparició del concepte 'Catalunya' en els DGC dels anys 1700 i 1713 (elaboració pròpia).

Pel que fa al dietari del Consell de Cent, les aparicions per volum són les següents: volum XXIII (110); volum XXIV (73); volum XXV (78); volum XXVI (108); volum XXVII (44) i volum XXVIII (98), sumant un total de 511 aparicions en aquesta font. Les formes escrites són les que exposem a continuació:

–En català: «Catalunya» (193), «Cathalunya» (137) i «Cattalunya» (6) = 336.

–En castellà: «Cataluña» (80) i «Cathaluña» (62) = 142.

–En llatí: en la forma de nominatiu singular «Cathalonia» (2) i en la de genitiu també singular: «Cathaloniae» (27), «Catalonie» (1) i «Cathalonie» (3) = 33.

De la mateixa manera que en el dietari de la Diputació, hem estudiat només les aparicions dels anys 1700 i 1713, les quals han sumat 62.

Any	Aparicions
1700	5
1713	57
Total	62

Taula 5. Cronologia d'aparició del concepte 'Catalunya' en els MNA dels anys 1700 i 1713 (elaboració pròpia).

D'aquestes 62, en català consten 51 en les formes «Catalunya» (48) i «Cathalunya» (3), mentre que les 11 vegades que resten són en castellà amb la forma «Cataluña».

Amb aquestes dades obtenim la xifra de 4.109 aparicions en ambdós dietaris per a la cronologia 1700-1714, sumant 3.598 dels DGC i les 511. Però, com que només estudiem en profunditat els anys 1700 i 1713, la xifra a treballar es redueix a 313 ocasions.

Any	Aparicions
1700	230
1713	83
Total	313

Taula 6. Cronologia d'aparició del concepte 'Catalunya' en els anys 1700 i 1713 partir dels DGC i MNA (elaboració pròpia).

Per tal que aquesta taula no resulti enganyosa recordem que de les 230 aparicions del 1700, 255 pertanyen als DGC i 5 als MNA, mentre que de les 83 constàncies que tenim del 1713, 26 són dels DGC i 57 dels MNA. L'única hipòtesi que podem aduir per a explicar aquest remarcable canvi quantitatiu en l'ús concepte 'Catalunya' torna a tenir a veure amb el marc geogràfic de les competències de les institucions que generen els dietaris. Mentre que el 1700 els àmbits competencials del Consell de Cent i de la Diputació del General eren els habituals, o sigui, Barcelona i Catalunya, respectivament, l'any 1713 la situació és totalment anòmala, puix que les forces borbòniques ocupen paulatinament gairebé tota Catalunya, a excepció de Barcelona i Cardona. Així, mentre la Diputació deixa de tenir control sobre el seu espai competencial, la institució que passa a ser protagonista i encarregar-se de la representació regnícola de Catalunya fou el Consell de Cent de Barcelona.

Ara bé, si mirem períodes amplis la balança es desequilibra en favor de la Diputació, com és lògic. Així, com podem distingir, les proporcions entre ambdues fonts estan considerablement descompensades, tot i que a mesura que rebaixem les quantitats s'equiparen un xic:

Del total de 6.504 aparicions, 5.993 d'aquestes, o sigui, el 92.14%, corresponen al dietari de la Diputació, mentre que les 511 restants, el 7.86 %, són del dietari del consistori de Barcelona.

De la mateixa manera, si comparem els percentatges en el període 1700-1714, observem com les 3.598 vegades dels DGC representen el 87.56%, enfront de les 511 ocasions aparegudes als MNA que representen només el 12.44%.

Igualment, pel que fa als 313 termes analitzats, veiem que 251 d'aquests, el 80.19%, corresponen al dietari de la Diputació, mentre que els 62 termes restants, el 19.81%, corresponen a la font del Consell de Cent.

Sobre els significats, volem ser prudents a l'hora de quantificar aquells amb connotacions polítiques i aquells altres que no en posseeixen. Els darrers casos són aquells que empen el concepte de forma geogràfica.

A tall de mostra, en un document annexat al MNA l'any 1700, consten: «30.184 casacas de paño de Ludeba, colores azul, colorado, berde, amarillo, morado y blanquisco se regulan 420.984 palmos que hacen 50.373 canas de Cataluña, al respecto de 13 palmos y medio para cada casaca».³¹ En un altre document, datat de 14 de desembre del mateix any i annexat aquest cop als DGC, els diputats es dirigeixen al seu nou rei, Felip de Borbó, recordant-li la decisió del seu predecessor: «que la real clemència del rey, nostre senyor, que gloria gosa, antes de passar a sa millor vida, se havia dignat resòdrer isqués de Catalunya una porció de las tropas que vuy se halla en ellas».³²

Complementem amb un altre exemple del 25 de març de 1713, dia en què un parell d'enviats del Consell de Cent visitaren l'arquebisbe de Tarragona i li exposaren:

lo quant importava lo encomanar a Nostre Senyor las ocurrèncias de guerra y que axí esperava la Ciutat que ordenaria se fessen per Catalunya las rogativas per a que Nostre Senyor assistís a las armas de sa magestat y naturals del Principat en lo assert y quietut se devia tenir entre paysans y soldados.³³

En canvi, comencem a percebre un significat polític quan Catalunya serveix com a marcador geogràfic d'un càrrec de l'administració o institució del país. Certament, 'Catalunya' marca l'àmbit territorial del càrrec o institució però, alhora, el concepte geogràfic queda polititzat indirectament per l'existència del càrrec o institució al que complementa.

31 MNA, vol. XXIII: 293.

32 DGC, vol. IX: 1790.

33 MNA, vol. XXVIII: 67.

Observem, per tant, la politització indirecta del mot 'Catalunya' en la denominació de càrrecs de la seva administració: el 1713 la Diputació, el Consell de Cent i el Braç Militar esmenten «lo regent [de] la Real Tresoreria de Catalunya»³⁴ en un document dirigit a l'emperadriu Elisabet Cristina (consort i virreina de Carles d'Àustria, comte de Barcelona que en aquell temps també ostentava el títol d'emperador del Sacre Romà Imperi), mentre que, aquell any, l'escrivà Cases anota: «com lo die de air lo senyor governador de Catalunya vingués en la present casa donant intel·ligència de que volia assistir ab lo Concell Real en dita proffessó y lletenia».³⁵ De la mateixa forma, detectem aquesta politització quan 'Catalunya' acompanya corporacions o institucions polítiques, com per exemple: «La Ciutat de Barcelona, Diputació y Bras Militar de Catalunya».³⁶

Així, tant l'existència d'oficials com ara el regent de la Reial Tresoreria o el governador reial, o bé els oficials de les institucions dites 'de la terra', com l'existència d'aquestes mateixes institucions, indica per deducció que Catalunya era una entitat política equivalent, per exemple, als regnes d'Aragó o de València.

El grau de politització es manifesta particularment en el cas del sintagma 'General de Catalunya', que pot anar precedit per 'Diputació del' o 'diputats del'. El General és allò que concerneix a tothom, car es relaciona amb el bé comú. En el cas del Principat, ja des del segle XIV, 'el General' feia referència a la universalitat de catalans –davant del monarca en Corts o en les extraordinàries Juntes de Braços sense la presència del comte de Barcelona– a través dels Tres Braços estamentals: militar, eclesiàstic i reial (Sabaté, 2013). El *quid* de la qüestió rau en el fet que, quan no s'aplegaven a les Corts, el poder polític dels citats Braços i, amb ell, la representació estamental del General i del mateix Principat com a comunitat política regnícola requeien en la Diputació del General (o extraordinàriament, en una Junta de Braços estamental). Una representació que a més podia ser reforçada pel pes polític de les altres dues grans institucions o comuns de Catalunya: el Consell de Cent de Barcelona i el Braç Militar de Catalunya. En qualsevol cas, volem destacar que la Diputació es reconeixia –i era reconeguda– com a entitat representant de l'element regnícola del Principat i, en aquest sentit, podien arribar a ser veus sinònimes o intercanviables.

Com a exemple de la qüestió de la representació podem citar com el 25 d'octubre de l'any 1700, davant d'una millora en el greu estat de salut del rei Carles II –qui finalment traspasà pocs dies després, el dia 1 de novembre del mateix any–, els diputats del General es congratularen per la «felís notícia de la confirmada millora del rey, nostre senyor, que Déu guarde, ha alborosat a est consistori, y per ell, a tot lo principat de Catalunya».³⁷

34 MNA, vol. XXVIII: 216.

35 MNA, vol. XXVIII: 97.

36 MNA, vol. XXVIII: 215.

37 DGC, vol. IX: 1230.

Com a mostra de la sinònima entre Diputació i 'Principat' aportem un exemple que data del 12 gener de 1713, quan l'emperadriu no s'estigué de dir al conseller en cap de Barcelona –qui li havia entregat un escrit per a l'emperador en el qual la ciutat l'informava de l'estat crític en què es trobava Catalunya, envaïda per dos exèrcits dels Borbó– que:

vería la representación y que con carta suya la acompañaría para que su magestat, el señor emperador, la acetasse con major benignidad y zelo y para que dasse las órdenes más convenientes para el Principado, Ciudad y noblesa de Cataluña y amostrasse el fino amor tenía a tan fieles y buenos vasallos.³⁸

Considerem que amb la fórmula «el Principado, Ciudad y noblesa de Cataluña» es refereix respectivament a la Diputació del General, al Consell de Cent i al Braç Militar de Catalunya.

També hem trobat expressions en les que 'Catalunya' té un sentit geopolític o politicojurídic ple, atenyent al conjunt de la comunitat política, com quan acompanya l'expressió 'principat de', verbigràcia, en parlar de: «la observança de las Generals constitucions de aquest principat de Cathalunya y comptats de Rosselló y Cerdanya»,³⁹ o quan substitueix al mateix 'principat', perquè, com recordaven infructosament els Comuns catalans l'estiu de l'any 1713: «sa magestat britànica reiteradament declarat que faria los més eficases ofisis per a que Catalunya se mantingués ab sas lleys y Privilegis».⁴⁰

De fet, la substantivitat geopolítica del corònim 'Catalunya' li permetia substituir categories polítiques equivalents entre elles, com l'oficial i majoritària de 'principat' o l'oficiosa i més esporàdica de 'regne'. A tall de mostra, el 25 de setembre de 1700, dia en què els diputats feren copiar a l'escrivà racional en el dietari una missiva dirigida al rei Carles II, en la qual exposaven al sobirà que mentre: «los demás reynos de la dilatada monarquía de vuestra magestad descansavan por ocasión de la pas del mismo tiempo, y no la experimentava Cataluña, por la gravedad de los alojamientos que suportava».⁴¹

I àdhuc, el mot 'Catalunya' pot abandonar el seu paper passiu típic d'una entitat merament geogràfica per esdevenir un terme curull de significat polític. D'aquesta manera, en molts discursos de la classe dirigent catalana esdevé un ens polític capaç de sentir i actuar com un humà: pateix, creu, té esperança o pren decisions, entre altres fets típicament antròpics, per ser Catalunya una personificació abstracta del poble català.

38 MNA, vol. XXVIII: 52.

39 DGC, vol. IX: 1772.

40 MNA, vol. XXVIII: 249.

41 DGC, vol. IX: 1218.

Per exemple, el 29 d'abril de 1713, el Consell de Cent tramet al virrei comte Starhemberg un document en què li exposen que el consistori de Barcelona ha rebut:

cartas del marques de Monnegre, embajador del Principat, a l'emperador y rey, nostre senyor, sa data en Utrech, als 17 y 24 del mes de mars proxim pasat, ab la notícia de que havent arribat a dita vila lo die 16 encontrà la novedat de que lo die 14 se havia clos y firmat per los plenipotenciaris lo tractat de la evacuació de est Principat, còpia de la qual nos envia impressa; y confirmant lo mateix lo comte don Felip Ferran y lo marques don Pau Ignasi Delmases, enviats de la Ciutat a Inglaterra y Olanda, en carta escrita en Genova als 5 del corrent. Tant impensat accident assusta la fidelitat cathalana, sent necessaria tota sa constancia per tol lerarlo, pues sobre los rezels de poder-se créurer Catalunya deseparada de son rey y pare y senyor, las circunstancias ab que és consebut lo tractat són tant desgraciadas que may podia temer-las lo amor, la lealtat y sacrificis ab que esta Nació ha servit a sa magestat cesàrea.⁴²

Una altra mostra de personificació la trobem quan els Comuns del Principat comunicaren a l'emperadriu que havien rebut una carta seva, en què la reina els feia avinent que el seu espòs duia a terme totes les diligències possibles amb «los Alts Aliats per mantenir baix son domini a Espanya y las Índias, lo Regne de Aragó, Catalunya sola o que esta quedàs libre República baix la protectió de sa augustíssima casa y sos aliats».⁴³ Més endavant, en el mateix text, afegeixen:

Catalunya des del mateix instant resolgué y executà sacrificar los avers en donatius, las vidas en defensa, son País en devastacions, y tant altres serveys que en repetidas ocasiones ha representat al rey, nostre senyor, y a vostra magestat cesàrea, havent estas operacions recíprocas entre sa magestat cesàrea y est Principat contret un tracte immutable que devia perpetuar-nos la protectió de sa magestat cesàrea y que nos assegura en la més gustosa obediència.⁴⁴

I encara posteriorment, els Comuns catalans manifesten a l'emperador la seva consternació davant la notícia de la retirada de les tropes reials del Principat, deixant Catalunya a la mercè de l'exèrcit francès, els quals es troben indignats per les negociacions dels aliats austriacistes amb la França borbònica: «Esperava Catalunya que lo medi de las armas era lo més segur per obviar estos danys, ensenyant la experiència que las negociacions de pau han sempre aumentat lo poder de la monarquia francesa».⁴⁵

Mostrada la diversitat semàntica, s'ha de posar en relleu que el grau de politització de 'Catalunya' en els anys 1700 i 1713 analitzats és quasi absolut –308 de les 313 aparicions, el 98.4%–, ja que són poques les vegades que es tracta sobre ella com a simple espai geogràfic, sense estar relacionada

42 MNA, vol. XXVIII: 75.

43 MNA, vol. XXVIII: 215.

44 MNA, vol. XXVIII: 216.

45 MNA, vol. XXVIII: 218.

amb la comunitat política, el Principat, o alguna de les institucions o càrrecs administratius, quan no es parla directament de Catalunya com una persona abstracta, la personificació del poble català.

4. Conclusió

Digué J. H. Elliott en una conferència que, malgrat els sentiments d'afecte i identificació amb Espanya, entre els espanyols dels segles XVI i XVII:

no era fàcil generar un sentiment de lleialtat a una comunitat supranacional de regnes i províncies amb lleis, institucions i, fins i tot, llengües diferents. En data tan primerenca com 1495, un noble aragonès, Martín Martínez de Ampiés, va poder escriure al prefaci de la seva traducció al castellà del *Libro de Albeytería* de Manuel Dieç que, en obtenir-ne un exemplar, «hobo por bueno de lo transferir de la catalana lengua a ésta de nuestra Hyspaña». Però, «nuestra Hyspaña» paraules que sens dubte tenien certa ressonància, especialment quan Espanya era atacada per enemics estrangers, només podia ser una presència boirosa al costat de la realitat més immediata de Catalunya o Aragó (Elliott 1993:17).

A través de la història conceptual hem pogut confirmar que Elliott té raó. Aquest estudi certifica que, entre el 1700 i el 1714, existí a la terra catalana una tendència claríssima, almenys per part de l'elit politicosocial catalana, a tenir molt més present la realitat geopolítica immediata del principat de Catalunya que no pas la resta de regnes de la península d'Espanya o del conjunt de la Monarquia Hispànica. Així, en els dietaris institucionals de la Diputació del General i del Consell de Cent hem comptabilitzat una enorme diferència entre el concepte 'Espanya', que consta 438 vegades enfront de les 4.109 aparicions del concepte 'Catalunya'. És a dir, que en el període 1700-1714 ambdues fonts donen el següents percentatges: Catalunya representa 90.37% mentre que Espanya només el 9.63% dels casos analitzats.

Sobre la semàntica hem de dir que, encara que per als catalans el concepte 'Espanya' fos originalment geogràfic en referir-se a la península Ibèrica, no podem pas obviar que, primerament, mercès als sintagmes 'monarquia de', 'regne de', 'regnes de', 'dominis de', 'rei de' o 'corona de', el marc geogràfic expressat amb la paraula singular 'Espanya' es polititza; segonament, que les veus 'Espanya' o 'Espanyes' podien esdevenir uns mots plenament geopolítics en les ocasions que eren emprats com a sinònim simplificador d'expressions dels sintagmes suara al ludits o de la divisió administrativa de l'Església catòlica. Amb tot, això no vol dir que Espanya fos el marc polític per antonomàsia dels catalans, perquè aquest era Catalunya –com a mínim per aquells que participaven al consistoris de la Diputació i de la ciutat de Barcelona i aquells que es comunicaven amb aquestes autoritats.

El corònim 'Catalunya' era un concepte geogràfic que fàcilment prenia un sentit geopolític –el de ser junt amb Castella, Aragó, Navarra, València i Portugal un dels regnes o dominis de la terra d'Espanya i de la Corona d'Espanya, sense contar a Portugal–, en anar precedit pel 'principat de',

o en substituir la mateixa expressió 'principat de Catalunya', com hem vist.

Finalment, pel que fa al grau de politització, a pesar de la impossibilitat de fer una comparació quantitativa d'una equivalència exacta entre 'Espanya' i 'Catalunya'—car s'ha analitzat la semàntica de tot el període 1700-1714 del primer concepte, però només els anys 1700 i 1713 del nombrosíssim segon concepte—, hem pogut observar unes tendències evidents en ambdós. 'Catalunya' presenta un nivell de politització gairebé total (98%), cosa que no és d'estranyar en un principat que té la seva gènesi com a territori polític unitari en el tombant del segle XII al XIII, que ja es troba plenament consolidat en els segles XIV-XV i que és el principal àmbit de govern de la major part de la classe dirigent productora de les fonts dietarístiques emprades. Tanmateix, no es pot menystenir el grau de politització que posseeix el concepte 'Espanya', puix que supera més de la meitat d'aparicions del concepte (57%). 'Espanya', a més de ser el nom solar geogràfic ibèric, fou un terme que s'associava a les comunitats polítiques —els regnes i principat del Rei Catòlic— que s'ubicaven en la península, així com el nom d'una immensa monarquia multiestatal i de la Corona que la coordinava i la mantenia unida. Uns espais geopolítics que, salvant les distàncies amb la destacadíssima preponderància del concepte 'Catalunya', també són ben presents en les fonts estudiades.

Cristian Palomo Reina. Una comparativa dels conceptes 'Espanya' i 'Catalunya' a inicis del segle XVIII: El seu ús en els Dietaris institucionals de Barcelona i del General de Catalunya

Bibliografia

- AA.DD. (1892-1975) *Manual de novells ardots vulgarment apellat Dietari del Antich Consell*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, XXVIII vol.
- Albareda, J. (2007) «Pròleg: La Generalitat entre 1701 i 1714», dins Sans i Travé, J. M. (dir.), (1994-2007), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. X, Barcelona, Generalitat de Catalunya, pp. 9-35.
- Albareda, J; Nadal, J. (2015) «Balance bibliográfico. La guerra de Sucesión revisitada. Actualidad de la Guerra de Sucesión.», *Vínculos de Historia*, 4, pp. 373-386.
- Amelang, J. (1986) *La Formación de una clase dirigente: Barcelona: 1490-1714*, Barcelona, Ariel.
- Ballester, M (2010) *La identidad española en la Edad Moderna (1556-1665). Discursos, símbolos y mitos*, Madrid, Tecnos.
- Elliot, J. H. (1993) «Catalunya dins d'una Europa de Monarquies compostes», *Pedralbes: Revista d'història moderna*, 13-1, pp.11-24.
- Fernández Terricabras, I. (2015) «Catòlics i catalans: la religió en la identitat catalana als segles XVI i XVII», dins Sabaté, F. (dir.) *Anàlisi històrica de la identitat catalana*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 67-75.
- Grau, M. (1987) «Feliu de la Penya, una visió actual de Catalunya com a país», *Pedralbes: revista d'història moderna*, 7, pp. 125-145.
- Iglesia, A. (1983) «Pau Claris y la soberanía nacional catalana. Notas», dins *Actas del IV Symposium de Historia de la Administración*, Madrid: Instituto Nacional de la Administración Pública, pp. 401-450.
- Jané, Ò. (2006) *Catalunya i França al segle XVII: identitats, contraidentitats i ideologies a l'època moderna: 1640-1700*, Barcelona, Afers.
- (2014) «Identitat personal i identitats col·lectives en els escrits personals catalans d'època moderna (segles XVI-XVII)», *Afers: fulls de recerca i pensament*, 77, pp. 87-108.
- (2015) «França i la formació d'identitats polítiques i socials a la Catalunya del segle XVII», dins Sabaté, F. (dir.) *Anàlisi històrica de la identitat catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 77-82.
- Jané, Ò; Poujade, P. (coords.) (2015) *Memòria personal. Construcció i projecció en primera persona a l'època moderna*, Madrid, Casa de Velázquez.
- Koselleck, R. (2004) «Historia de los conceptos y conceptos de historia», *Ayer. Revista de Historia Contemporánea*, 53, pp. 27-45.
- (2012) *Historias de conceptos. Estudios sobre semántica y pragmática del lenguaje político y social*, Madrid, Trotta, (1ª edición original póstuma en alemán: 2006).

Cristian Palomo Reina. Una comparativa dels conceptes 'Espanya' i 'Catalunya' a inicis del segle XVIII: El seu ús en els Dietaris institucionals de Barcelona i del General de Catalunya

- Mercadé, E. (2007) «Una aproximació a la idea de Catalunya a partir de l'anàlisi del vocabulari polític emprat per anomenar-la 1701-1702 i 1705-1706», dins Morales M., *et al.* (coords.) *L'Aposta Catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, pp. 275-288.
- Carreras, F. (2014) «El año 1714 desde la perspectiva política actual», dins Morales, A. (ed.) *1714. Cataluña en la España del siglo XVIII*, Madrid, Cátedra, pp. 449-456.
- Palomo, C. (2015) «La identitat nacional catalana al segle XVIII. La guerra de Successió i el règim borbònic», dins SABATÉ, F. (dir.) *Anàlisi històrica de la identitat catalana*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 83-100.
- (2018a) «Nació, pàtria, província i terra. Conceptes del vocabulari polític i patriòtic en el Dietari de l'Antich Consell Barceloní durant la Guerra de Successió (1705-1714)», dins *Ciutat, monarquia i formacions estatals, segles XIII-XVIII. XIV Congrés d'Història de Barcelona, 2015. Comunicacions*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, pp. 215-229.
- (2018b) *Identitat i vocabulari polític a Catalunya durant la Guerra de Successió*, tesi doctoral. Bellaterra, Universitat Autònoma.
- «Reflexions a l'entorn de la Guerra de Successió espanyola i la legitimació històrica d'un estat espanyol mig mil·lenari», *Revista de Catalunya*, 308, en premsa.
- Rabasa, E. (2011) «La Escuela de Cambridge: historia del pensamiento político. Una búsqueda metodológica», *EN-CLAVES del pensamiento*, 9, pp. 157-180.
- Sabaté, F. (2013) «Identitat i representativitat social a la Catalunya baixmedieval», dins Casals, À. (dir.) (2013) *El Compromís de Casp: negociació o imposició?*, Cabrera de Mar, Galerada, pp. 53-93.
- Sans i Travé, J. M. (dir.) (1994-2007) *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, X vol.
- Serra, E. (2001) «El pas de rosca en el camí de l'austriacisme», dins Albareda, J. (ed.) *Del patriotisme al Catalanisme. Societat i política (segles XVI/XIX)*, Vic: Eumo, pp. 71-103.
- Simon i Tarrés, A. (2005) *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'Estat modern espanyol*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2011) *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, València, Universitat de València; Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2016a) *La Bíblia en el pensament polític català i hispànic de l'època de la raó d'estat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2016b) *Llengua i política a la Catalunya del segle XVII. Alexandre Ros i Gomar (1604-1656)*, Afers, Catarroja-Barcelona.
- (2016c), «Abans i després del 1705. Sobre els objectius polítics dels catalans en la Guerra de Successió espanyola», dins Puig, J. (ed.) *1714*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 41-50.

Cristian Palomo Reina. Una comparativa dels conceptes 'Espanya' i 'Catalunya' a inicis del segle XVIII: El seu ús en els Dietaris institucionals de Barcelona i del General de Catalunya

Sobrequés, J. (ed.) (1976) *L'Onze de Setembre i Catalunya. La guerra i la resistència dels catalans. La repressió política, militar, eclesial i cívica. L'uniformisme institucional econòmic: el decret de Nova Planta i el Cadastre. Textos*, Barcelona, Undarius.

Tortella, G., et al. (2016) *Cataluña en España. Historia y mito*, Madrid, Gadir.

Torres, X. (2008) *Naciones sin nacionalismo: Cataluña en la monarquía hispánica, siglos XVI-XVII*, València, Universitat de València.